

ลักษณะและความสัมพันธ์ของอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลา ในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร

Characteristics and Relationship between the Wise and the Foolish Motifs in Khmer Fable Tales

พิมพันธ์ จินดาวงศ์¹

Pimnapat Jindawong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและความสัมพันธ์ของอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร จำนวน 47 เรื่อง จากหนังสือ *ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9* โดยนำดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสติด ทอมป์สัน มาใช้ประกอบการศึกษา ผลการศึกษพบว่า ตัวละครผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรมีทั้งลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะ โดยตัวละครผู้ฉลาดที่เป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ สัตว์ที่มีขนาดเล็กและอ่อนแอ ชายหนุ่มที่มีข้อบกพร่อง พ่อตา พระราชา แม่ม่าย และพระอินทร์ ส่วนตัวละครผู้โง่เขลาที่เป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ พระสงฆ์ พี่เขย พ่อตา ชายหนุ่ม เด็กหญิง โจร พ่อแม่ ฝี่ ยักษ์ ชุนนาง และรุกขเทวดา ตัวละครทั้งคนและสัตว์โดยมากเป็นตัวแทนของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเขมร พฤติกรรมของตัวละครผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาจึงสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม วัฒนธรรมเขมรได้ เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาพบว่ามี 5 ลักษณะ คือ 1) ความขัดแย้งระหว่างสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็ก 2) ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับมนุษย์ 3) ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ 4) ความเกือกูลระหว่างมนุษย์กับสัตว์ 5) ความเกือกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการใช้นิทานเป็นช่องทางระบายความคับข้องใจของประชาชนที่มีต่อข้าราชการและผู้มีอำนาจผู้ใหญ่ สะท้อนการสั่งสอนสมาชิกในสังคมถึงความสำคัญของปัญญา การเลือกคบมิตร การเลือกคู่ครองและการใช้ปัญญาเกื้อหนุนกันระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่และการปกครองของสังคมเขมรดด้วย

คำสำคัญ: อนุภาค, ผู้ฉลาด, ผู้โง่เขลา, นิทานพื้นบ้าน, เขมร

Abstract

This article aims to examine important characteristics and relationship between “the wise” and “the foolish” motifs in 47 Khmer fable tales. The data were gathered from *Prachum rueang tamnan lae nithan phuenban Khamen phakthi 1-9* (*ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9*) and *Motif-Index of Folk Literature* by Stith Thompson’s method was used for comparison analysis. The result shows that the wise and the foolish characters in Khmer fable tales have both universal and distinctive characteristics. The wise, considered from their distinctive characteristics, are weak and small animals, inferior men, fathers-in-law, kings, widows and God Indra; whereas the foolish are Buddhist monks, elder brothers-in-law, fathers-in-law, young men, little girls, thieves, parents, ghosts, giants, noble men and

¹ อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์



tree guardian spirits. Both human and animal characters represent each type of Khmer folks and reflect Khmer socio-cultural ways. Furthermore, the study reveals five types of relationship: 1) conflict between bigger and smaller animals 2) conflict between man and animal 3) conflict between men and/or man and supernatural being 4) friendship between man and animal 5) friendship between men. These relationships show how the Khmer common men release their stressed getting from the governors' and/or the superiors deeds. It educates social members to realize how significant of cleverness, kinds of friends, mate selection and proper relation between the rulers and the subordinates, as well. It also reflects the Khmer ways of lives and governance system.

Keywords: Motifs, The wise, The foolish, Fable tales, Khmer

บทนำ

ประเทศกัมพูชามีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทยยาวถึง 798 กิโลเมตร ไทยรับอิทธิพลด้านภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปกรรมต่าง ๆ จากกัมพูชามาตั้งแต่ออดีต ปัจจุบันทั้งสองประเทศยังเป็นสมาชิกของ ประชาคมอาเซียน (ASEAN) ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างความร่วมมือด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ระหว่างประเทศสมาชิกอีกด้วย แม้ดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชาจะ ใกล้ชิดกัน แต่กลับพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาในสังคมไทยยังมีน้อย ดังที่ เขียน ธีระวิทย์ (2543, หน้า 1) กล่าวว่า “เราอยู่ติดกับกัมพูชา เวียดนาม และลาว แต่คนไทยเรามีความรู้เกี่ยวกับประเทศเหล่านี้ น้อยมาก นักวิชาการที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศเหล่านั้นก็น้อย” ด้วยเหตุนี้ การศึกษาข้อมูลของประเทศ กัมพูชาให้มากขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำในวงวิชาการไทย และในสายมนุษยศาสตร์นั้น การศึกษาด้าน วัฒนธรรมจะนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น

แหล่งข้อมูลสำคัญแหล่งหนึ่งที่ใช้ศึกษาวัฒนธรรมของแต่ละประเทศคือ นิทาน เพราะนิทานเป็น ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สามารถเผยให้เห็นภาพชีวิต โลกทัศน์ จินตนาการ รวมถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรม ต่าง ๆ ได้ ในนิทานมีองค์ประกอบย่อยที่เรียกว่าอนุภาค (motif) ซึ่งมีลักษณะแปลกประหลาดและโดดเด่น จึงถูกจดจำและเล่าซ้ำต่อกันมา อนุภาคอาจเป็นตัวละคร วัตถุสิ่งของ พฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ ในนิทานก็ได้ ศิราพร ณ ถลาง (2557, หน้า 40) ได้อธิบายความสำคัญของอนุภาคในนิทานไว้ว่า “การวิเคราะห์ อนุภาคจะนำไปสู่ความเข้าใจธรรมชาติของข้อมูลที่เป็นนิทาน ธรรมชาติของมนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์” แสดงให้เห็นว่าการศึกษาอนุภาคเป็นวิธีวิทยาหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจสารที่ซ่อนอยู่ในนิทาน และเห็นความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับสังคมได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวัฒนธรรมเขมรผ่านอนุภาคในนิทาน โดยนำข้อมูลมาจาก **ประชุม เรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9** ที่ประชุม ทรงศิลป์ แปลจาก **ประชุมเรื่องเพรงเขมร ภาคที่ 1-9** ของ “พุทธศาสนบณฺฑิตย” เนื้อหาในเล่มรวบรวมมาจากเรื่องที่มีการเขียนบันทึกไว้และจากคำ บอกล่าของผู้อาวุโสในสังคมเขมร นิทานประกอบสุภาษิตซึ่งเป็นเนื้อหาในภาคที่ 1 และ 2 มีจุดเด่นที่ผู้วิจัย สังเกตเห็นคือ นิทานเหล่านี้มีอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาปรากฏแทบทุกเรื่อง นิทานหลายเรื่องพบเนื้อหา ของการไขก๊อลวง การหลอกต้ม การยั่วล้อบุคคลในสังคม ทำให้น่าสนใจว่าการถ่ายทอดนิทานประกอบ สุภาษิตเขมรนั้น นอกจากเพื่ออบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคมแล้วยังมีบทบาทอื่นแฝงอยู่ด้วยหรือไม่ นอกจากนี้ อนุภาคที่ปรากฏในนิทานอาจฉายภาพ “ความจริง” บางประการที่ซ่อนอยู่ในสังคมเขมรได้ จากที่กล่าวมา

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า อนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาที่ปรากฏซ้ำๆ ในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรมีอะไรบ้าง อนุภาคดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะและลักษณะสากลอย่างไร ตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครมีนัยสื่อถึงอะไร ผู้วิจัยหวังว่าคำตอบที่ได้จะช่วยให้เข้าใจความคิด วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของคนเขมรที่ถ่ายทอดผ่านนิทานได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะของอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมร
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมร

วิธีการวิจัย

1. ศึกษา นิทานประกอบสุภาสิตเขมร จากประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9 แปลโดย ประยูร ทรงศิลป์
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. เปรียบเทียบอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรกับในดัชนีอนุภาค นิทานพื้นบ้าน (Motif – Index of Folk Literature) ของสตติ ทอมป์สัน
4. วิเคราะห์ลักษณะและความสัมพันธ์ของอนุภาคดังกล่าว
5. สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

นิทานประกอบสุภาสิตเขมร ภาคที่ 1 และภาคที่ 2 จากประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9 โดยศึกษาเฉพาะเรื่องที่ปรากฏอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาจำนวน 47 เรื่อง คือ

- | | |
|---------------------------------|--|
| 1. เรื่องคนสองคนอยู่บ้านใกล้กัน | 2. เรื่องสุนัขจิ้งจอก |
| 3. เรื่องคางคก | 4. เรื่องสุภาสิตราคา 30 ตำลึง |
| 5. เรื่องมายาสตรี | 6. เรื่องไอ้โกหกกิน |
| 7. เรื่องชายรู้ยาแก้พิษงู | 8. เรื่องคนสี่คน |
| 9. เรื่องอีกาหนึ่งเป็นอีกาสิบ | 10. เรื่องเจ้าศุภร์และเจ้าเสาร์ |
| 11. เรื่องครูและศิษย์ | 12. เรื่องชายหนุ่มสองคนอยากได้ภรรยาเขา |
| 13. เรื่องใจไวใจดี | 14. เรื่องพ่อตาเลือกลูกเขย |
| 15. เรื่องเพื่อนสองคน | 16. เรื่องเสื้อแพ้ปัญญาคางคกและเต่า |
| 17. เรื่องเสื้อ ลิง และกระด่าย | 18. เรื่องหนอนและอีกา |
| 19. เรื่องพี่เขยน้องเขย | 20. เรื่องชายโกหกสี่คน |
| 21. เรื่องชายขี้เกียจมีภรรยาดี | 22. เรื่องชายมีลูกสี่คนเรียนวิชาสี่อย่าง |
| 23. เรื่องเจ้าขี้ม้า | 24. เรื่องสตรีนิกยุงทอง |
| 25. เรื่องชายสามสิบเบี้ย | 26. เรื่องสตรีมายาถอนขิง |



- | | |
|--|--|
| 27. เรื่องตัจฉินทร์เสียว | 28. เรื่องมนุษย์โลก |
| 29. เรื่องเจ้าบอดกับเจ้าง่อย | 30. เรื่องคนเกลียดชังที่ช่าง คนเกลียดคดีความขึ้น
ยอดศาล |
| 31. เรื่องนกกระจอกและนกกระจาบ | 32. เรื่องบุรุษผู้ขอภรรยา |
| 33. เรื่องเจ้ามิดตอก | 34. เรื่องเจ้าตรอมใจ |
| 35. เรื่องเจ้ากะลาคว่า | 36. เรื่องกระต่ายเจ้าปัญญา (คำกาพย์) |
| 37. เรื่องกระต่ายเจ้าปัญญา | 38. เรื่องสตรีจริง แม่จริง พ่อจริง |
| 39. เรื่องปลาไหลยาว หม้อยาว | 40. เรื่องไอ้เพว |
| 41. เรื่องหญิงชั่วคือตัวทำลาย | 42. เรื่องชายसानสมุก |
| 43. เรื่องคนเดินทางสองคนแย่งกันนอนกลาง | 44. เรื่องเจ้าธูง เจ้าสัญ |
| 45. เรื่องไอ้ผอมยิงนกเขา | 46. เรื่องไอ้ปาง นางตี |
| 47. เรื่องเด็กกำพร้า | |

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1. การศึกษาตัวละครที่แสดงพฤติกรรมความฉลาด ความโง่

การศึกษาเปรียบเทียบตัวละครที่แสดงพฤติกรรมความฉลาด – ความโง่ที่พบในนิทานประกอบ สุภาษิตเขมรกับในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านในครั้งนี้ เพื่อจะได้เห็นลักษณะเฉพาะของนิทานพื้นบ้าน เขมรและลักษณะร่วมที่เป็นสากลกับนิทานชาติอื่น ดังตารางต่อไปนี้

1.1 ผู้ฉลาด (Clever person)

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบอนุภาคตัวละครผู้ฉลาดในนิทานพื้นบ้านเขมรและในดัชนีอนุภาค นิทานพื้นบ้านของสตติ ทอมป์สัน

ตัวละครผู้ฉลาดในนิทานพื้นบ้านเขมร	ข้อมูลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ของสตติ ทอมป์สัน
1. พ่อค้า	1. J 1115.7 Clever merchant (พ่อค้าฉลาด)
2. เด็กชาย	2. J 1113 Clever boy (เด็กชายฉลาด)
3. เด็กหญิง	3. J 1111 Clever girl (เด็กหญิงฉลาด)
4. ชายหนุ่ม (ชายตาบอด, ชายอัปลักษณ์, ชายขี้เกียจ, ชายกำพร้า, ชายยากจน)	4. -
5. ภรรยา	5. J 1112 Clever wife (ภรรยาฉลาด)
6. สามี	6. J 1541 Husband outwits his wife (สามีเอาชนะ ภรรยาด้วยปัญญา)
7. กระต่าย	7. -
8. กุ้งฝอย	8. -

ตัวละครผู้ฉลาดในนิทานพื้นบ้านเขมร	ข้อมูลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสติธ ทอมป์สัน
9. พ่อตา	9. -
10. พระราชา	10. -
11. ท้าวปลา	11. -
12. คางคก	12. -
13. หนอน	13. -
14. แม่ม่าย	14. -
15. หัวหน้านกกระจอก	15. J 1118 Clever bird (นกฉลาด)
16. พระอินทร์	16. -
17. หอยขม	17. -
18. ชายโง่ที่ฉลาดขึ้นภายหลัง	18. J 1116 Foolish person becomes clever (คนโง่ที่พัฒนาเป็นคนฉลาด)

เมื่อเปรียบเทียบอนุภาคตัวละครผู้ฉลาดในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรกับในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน จะพบตัวละครผู้ฉลาดที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ได้แก่ พ่อค้า เด็กหญิง เด็กชาย สามี ภรรยา นก และคนโง่ที่ฉลาดขึ้นภายหลัง แสดงถึงลักษณะที่เป็นสากลเพราะเป็นลักษณะที่พบได้เช่นกันในนิทานถิ่นอื่น

สำหรับอนุภาคผู้ฉลาดที่เป็นลักษณะเฉพาะในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร กรณีของตัวละครสัตว์เมื่อเปรียบเทียบกับในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านพบว่าตัวละครสัตว์ผู้ฉลาดที่รวบรวมจากนิทานชาติต่าง ๆ มักมีลักษณะเป็น “สัตว์ที่มีเล่ห์กล” (J 1117 Animal as trickster) โดยมีข้อแยกย่อยระบุถึงสุนัขจิ้งจอก (J 1117.1 Jackal as trickster) และหมาป่าโคโยตี้ (J 1117.2 Coyote as trickster) ซึ่งเราค้นเคยกันอยู่แล้ว ในฐานะ “ตัวโกง” ที่เจ้าเล่ห์และเหี้ยมโหด แต่ในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร สัตว์ที่มีเล่ห์กลกลับมีลักษณะตรงกันข้าม คือมักเป็นสัตว์ขนาดเล็กและมีพลังกำลังน้อยอย่าง กระจ่าง กุ้งฝอย ท้าวปลา คางคก หนอน และหอยขม โดยสัตว์ดังกล่าวจะใช้ความฉลาดของตนเอาชนะหรือเอาตัวรอดจากสัตว์ที่ใหญ่กว่า ความแตกต่างนี้นับเป็นลักษณะเฉพาะของนิทานพื้นบ้านเขมรที่มุ่งสะท้อนแนวคิด “พลังปัญญา” เป็นอาวุธที่เข้มแข็ง สามารถเอาชนะแม้แต่ผู้ที่มีพลังกายเหนือกว่าได้

ตัวละครสัตว์เจ้าปัญญาที่พบบ่อยที่สุด คือ กระจ่าง โดยพบทั้งสิ้น 9 เรื่องจากนิทาน 47 เรื่องที่ศึกษา เนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่า กระจ่างใช้ปัญญาของตนทั้งในทางที่ดีและไม่ดี บางครั้งกระจ่างใช้ปัญญาเพื่อตัดสินคดีความ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น และเพื่อเอาตัวรอดจากสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น เรื่องสุนัขจิ้งจอก (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 4-6) กระจ่างช่วยพวกปลาให้รอดพ้นจากการถูกสัตว์น้ำใหญ่ในป่าจับกิน เรื่องชายหนุ่มสองคนอยากได้ภรรยาเขา (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 47-49) กระจ่างทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาตัดสินคดีด้วยความเที่ยงธรรม ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าหลายครั้งกระจ่างกลับใช้สติปัญญากลับแก้งผู้อื่นและหาผลประโยชน์ส่วนตน เช่น เรื่องกระจ่างเจ้าปัญญา (คำกาพย์) (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 186-196) กระจ่างใช้เล่ห์กลเอาเปรียบสัตว์อื่น ๆ ให้ทำงานหนักเพื่อตนจะได้ไม่ต้องทำงาน และยัง



กลั่นแกล้งเสียให้เจ็บตัวอยู่บ่อยครั้ง ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์ของกระต่ายในนิทานพื้นบ้านเขมรจึงเป็นสัตว์ “ฉลาดแกมโกง” สอดคล้องกับในวัฒนธรรมเขมรที่มีสำนวนเกี่ยวกับกระต่ายที่สื่อความหมายไปในเชิง เจ้าเล่ห์เพทุบาย ดังที่ ชาญชัย คงเพียรธรรม (2558, หน้า 32) กล่าวถึงสำนวน “ใช้กระต่าย” ซึ่งหมายถึง ไม่ได้ป่วยจริง เสแสร้งแกล้งทำเป็นป่วยเหมือนกระต่ายเจ้าเล่ห์ และสำนวน “จงเอาเยี่ยงนกยูง อย่าเอาเยี่ยงกระต่าย” สะท้อนถึงทัศนคติของคนเขมรที่มีต่อสัตว์ทั้ง 2 ชนิดแตกต่างกัน คือ นกยูงเป็นสัตว์ชั้นสูง มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม ต่างกับกระต่ายที่เป็นสัตว์เจ้าเล่ห์ไม่ควรยึดถือเอาเยี่ยงอย่าง อย่างไรก็ตาม แม้กระต่ายจะมีปัญญามาก แต่บางครั้งก็เสียรู้สัตว์อื่นได้เช่นกัน โดยสัตว์ที่กระต่ายแพ้ปัญญามักเป็นสัตว์ที่ตัวเล็กกว่ากระต่าย

ส่วนตัวละครผู้ฉลาดที่เป็นมนุษย์ พบอนุภาคที่เป็นลักษณะเฉพาะ คือ ชายหนุ่ม (ชายตาบอด, ชายอัปลักษณ์, ชายขี้เกียจ, ชายกำพร้า, ชายยากจน) แม้ม่าย พอลตา พระอินทร์ และพระราชา เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครชายหนุ่มผู้เฉลียวฉลาดและเจ้าเล่ห์ในนิทานพื้นบ้านเขมรล้วนมีข้อบกพร่องต่าง ๆ แต่ท้ายที่สุดพวกเขาก็สามารถใช้ความฉลาดทำให้ตนสมปรารถนาหรือมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ เช่น เรื่อง *ไอ้ผอมยึ่งนกเขา* (พุทธศาสนบทฤทิตย, 2540, หน้า 266-269) ไอ้ผอมเป็นชายยากจน หน้าตาอัปลักษณ์แต่มีความชำนาญในการยิงสัตว์ ไอ้ผอมหลงรักลูกสาวเศรษฐีจึงให้แม่ของตนไปสวามิภักดิ์แต่เศรษฐีไม่ยอมยกลูกสาวให้ ในตอนท้ายเรื่องไอ้ผอมจึงใช้ความสามารถในการยิงสัตว์สร้างเรื่องทำอุบายจนลูกสาวเศรษฐีตกเป็นของตนในที่สุด จากตัวอย่างอนุภาคที่ยกมา อาจสะท้อนให้เห็นการสร้างตัวละครเพื่อสนองความปรารถนาทางใจ (wishful thinking) ให้กับคนบางกลุ่มในสังคมเขมรที่มีชีวิตยากลำบาก เช่น ยากจน พิการ กำพร้า หน้าตาอัปลักษณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง คนกลุ่มนี้อาจต้องต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการกว่าจะสมหวังได้ หรือที่ร้ายกว่านั้นพวกเขาอาจไม่สมหวังเลย แต่ในโลกแห่งจินตนาการพวกเขาสามารถ “ชดเชย” ความปรารถนาที่ตั้งไว้โดยใช้ความฉลาดเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จ

ส่วนตัวละครแม่ม่ายและพอลตาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมร มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ในต้นเรื่องเป็นผู้ฉลาด สามารถใช้ปัญญาเพื่อเอาตัวรอด เพื่อหาผลประโยชน์ หรือเพื่อหลีกเลี่ยงการยกลูกสาวให้ชายที่มาสู้อู้อี้ แต่ต่อมาก็คงต้องแพ้ปัญญาชายหนุ่มผู้จะมาเป็นลูกเขย (กรณีพอลตา) หรือสามีในอนาคต (กรณีแม่ม่าย) ดังปรากฏในเรื่อง *ชายมีลูกสี่คนเรียนวิชาสี่อย่าง* เรื่อง *พอลตาเลือกลูกเขย* และเรื่อง *เจ้ากะลาคว่ำ* ตัวละครอีกตัวที่น่าสนใจคือ พระอินทร์ พระอินทร์ใช้ปัญญาเพื่อช่วยเหลือตัวละครเอกที่เป็นคนดีในเรื่อง *เจ้าตรอมใจ* สะท้อนบทบาทพระอินทร์ในฐานะผู้ช่วยพระเอกซึ่งเป็นลักษณะที่เหมือนกับในนิทานไทย นอกจากนี้ในเรื่อง *สุภาสิตราคา 30 ตำลึง* เรื่อง *เจ้ามิดตอก* และเรื่อง *สตรีจริง พอลจริง แม่จริง* ยังพบ ตัวละครพระราชาที่สามารถพิสูจน์คดีด้วยความชาญฉลาด และใช้กลอุบายลงใจคนบรรลุผลสำเร็จ สะท้อนให้เห็นว่า ในทัศนะของชาวเขมร สติปัญญาเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่เฉลียวฉลาดจะสามารถบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยิ่งให้กับประชาชนที่ทุกข์ร้อนได้

พฤติกรรมของตัวละครผู้ฉลาด

จากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครผู้ฉลาดพบการใช้ปัญญาเพื่อจุดประสงค์ที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

- 1) การใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ
- 2) การใช้ปัญญาเพื่อเอาตัวรอด

- 3) การใช้ปัญญาเพื่อมุ่งหาประโยชน์ส่วนตน
- 4) การใช้ปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น
- 5) การใช้ปัญญาเพื่อตัดสินคดีความ

ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างพฤติกรรมแต่ละข้อให้ชัดเจนขึ้นดังต่อไปนี้

1) การใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของตัวละครผู้ฉลาดเป็นพฤติกรรมที่พบมากที่สุด วัตถุประสงค์ในการใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายมีหลากหลาย เช่น เพื่อลอบใจ เพื่อกลั่นแกล้ง ฝ่ายตรงข้าม เพื่อแอบมีความสัมพันธ์กับชายชู้ เพื่อชนะพนัน เพื่อแก้แค้น ตัวอย่าง *เรื่องสุภาวชิตราคา 30 ตำลึง* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 14-21) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งเล่าถึง ชายหนุ่มทำอุบายลอบใจภรรยา ด้วยการแกล้งเมาแล้วอาเจียนรดภรรยา เพื่อดูปฏิกิริยาของภรรยาที่มีต่อตน เรื่อง *สตรีมายาถอนขิง* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 119-121) ภรรยาใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกให้สามีเปิดตาขณะเป่าขลุ่ย เพื่อตนจะได้แอบร่วมประเวณีกับชายชู้ เรื่อง *กระต่ายเจ้าปัญญา* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 197-206) หอยขมใช้กลอุบายเพื่อชนะพนันวิ่งแข่งกับกระต่าย กระต่ายทำให้หอยขมวิ่งแข่งรอบหนองน้ำ ถ้าหอยขมชนะ กระต่ายจะไม่ดื่ม น้ำจากหนองน้ำที่หอยขมอาศัยอีก หอยขมใช้วิธีให้พวกของตนล้อมอยู่รอบหนองน้ำ ถ้ากระต่ายร้องถามตำแหน่งของหอยขม ให้หอยขมตัวที่อยู่ข้างหน้ากระต่ายขานตอบ เมื่อกระต่ายวิ่งและร้องถามก็ครั้ง ๆ ก็ได้ยินเสียงหอยขมนำหน้าตนเองทุกครั้ง กระต่ายจึงยอมแพ้และไม่ดื่ม น้ำที่หนองน้ำได้อีกเลย

2) การใช้ปัญญาเพื่อเอาตัวรอด พบมากเป็นลำดับที่ 2 โดยตัวละครผู้ฉลาดจะใช้ปัญญาเอาตัวรอดจากโจรผู้ร้าย มนุษย์ และสัตว์ที่มีพลังกำลังเหนือกว่า เช่น *เรื่องสุนัขจิ้งจอก* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 4-6) กุ้งฝอยที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำแห่งขอเอาตัวรอดจากสุนัขจิ้งจอกที่จ้องจะกินตน โดยบอกว่า ตัวของตนเปื้อนโคลน กินไม่อร่อย พร้อมแนะนำให้สุนัขจิ้งจอกนำตนไปล้างในบึงใหญ่ก่อนแล้วค่อยกิน สุนัขจิ้งจอกหลงเชื่อจึงพากุ้งฝอยและเหล่าสัตว์น้ำไปที่บึงใหญ่ กุ้งฝอยและเหล่าสัตว์น้ำจึงว่ายน้ำหนีสุนัขจิ้งจอกได้สำเร็จ เรื่อง *มายาสตรี* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 22-26) กล่าวถึงหญิงที่เอาตัวรอดจากโจร โดยทำทียอมเป็นภรรยาโจรและขอให้โจรเสียดินกับตนเพื่อพิสูจน์รัก เมื่อโจรทำตาม หญิงนั้นก็ถลันโจรขาด

3) การใช้ปัญญาเพื่อมุ่งหาประโยชน์ส่วนตน การมุ่งหาประโยชน์ส่วนตนที่พบมักมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหาร ของใช้ และทรัพย์สินเงินทอง ตัวอย่าง *เรื่องคนเดินทางสองคนแย่งกันนอนกลาง* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 242-245) ชายสองคนหลอกคนขับเกวียนว่า เสื่อผอมซาหักที่พวกตนจูงมาคือหมาไล่เนื้อที่ล่าสัตว์ได้จำนวนมหาศาล คนขับเกวียนอยากได้จึงนำวัวหนึ่งแอกและข้าวของเครื่องใช้ของตนไปแลก กว่าคนขับเกวียนจะรู้ว่าถูกหลอก ชายสองคนก็เดินทางไปไกลแล้ว เรื่อง *อีกาหนึ่งเป็นอีกาสิบ* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 35-39) ใ้ขูจจุงจระใสโองแล้วแบกไปขายโดยหลอกผู้อื่นว่าในโองคือ ปลาเจ้าส่วนใ้ซิลทำดาบที่มีใบมีดเล็กเท่าไม้ป้ายปูนออกเร่ขาย ชายทั้งสองได้พบกันและหลอกกัน เพราะต้องการอาหารและของใช้ของอีกฝ่าย ต่อมาทั้งสองตกลงเป็นเพื่อนกันเพื่อจะได้ใช้ความฉลาดแกมโกงช่วยกันทำมาหากินต่อไป

4) การใช้ปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น พฤติกรรมนี้พบได้จากกระต่าย พระราชา และพระอินทร์ โดยการช่วยเหลือมีทั้งการช่วยเหลือสัตว์เล็กให้รอดจากสัตว์ใหญ่และมนุษย์ การช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นภัยจากสัตว์ใหญ่ และการช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นภัยจากผู้มีอำนาจหรือผู้ที่มาเอาเปรียบ ตัวอย่าง *เรื่องชายรู้ยาแก้พิษงู* (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 30-31) นายสุขพบเสื่อถูกงูกัดตายจึงเข้าไปพายาช่วยชีวิต เมื่อเสื่อฟื้นพบ



ยาเปรอะเปื้อนตัวก็โกรธและจะกินนายสุข นายสุขไปขอให้กระต่ายช่วย กระต่ายจึงใช้ปัญญาวางแผนช่วยเหลือนายสุขให้รอดจากเสือได้ในที่สุด เรื่องเจ้าต๋อมใจ (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 175-177) พระอินทร์แปลงลงมาเป็นฤษีช่วยเจ้าต๋อมใจจากการถูกพระราชาชูตรีดและหาเรื่องก่อกวนแก่ง

5) การใช้ปัญญาเพื่อตัดสินคดีความ พบน้อยที่สุด ตัวละครที่มีพฤติกรรมนี้ได้แก่ กระต่าย ชายหนุ่ม และพระราชาน ในเนื้อเรื่องมักแสดงให้เห็นว่ามีผู้เดือดร้อนถูกฝ่ายตรงข้ามเอาเปรียบ หรืออาจไม่ได้รับความเป็นธรรมจากที่อื่นมาก่อน ตัวละครผู้ฉลาดจะใช้ปัญญาแก้กลของฝ่ายตรงข้ามแล้วตัดสินข้อพิพาทด้วยความเที่ยงธรรม ตัวอย่าง เรื่องคนสองคนอยู่บ้านใกล้กัน (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 1-3) ชายคนหนึ่งโดนโกงเมื่อไปฟ้องผู้พิพากษานกแก้วก็ไม่ได้รับความเป็นธรรม เขาจึงไปขอความช่วยเหลือจากผู้พิพากษาระต่าย ผู้พิพากษาระต่ายใช้ปัญญาแก้สถานการณ์ และให้ความเป็นธรรมกับชายผู้นั้นได้ เรื่องสุภาวชิตราคา 30 ตำลึง (พุทธศาสนบณัติตย, 2540, หน้า 14-21) ชายผู้หนึ่งถูกขู่ของภรรยาตนลักทรัพย์ จึงไปฟ้องพระราชานให้ช่วยจับคนร้าย พระราชานพระราชาน้ำมันหอมให้ชายผู้นั้นมอบให้ภรรยาประพรมเพื่อจะได้ตามกลิ่นนางไปจนพบชายผู้ในที่สุด หลังจับชายผู้ได้ พระราชานก็สอบสวนและตัดสินด้วยความเที่ยงธรรม

1.2 ผู้โง่เขลา (Stupid person)

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบอนุภาคตัวละครผู้โง่เขลาในนิทานพื้นบ้านเขมรและในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสตติ ทอมป์สัน

ตัวละครผู้โง่เขลาในนิทานพื้นบ้านเขมร	ข้อมูลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสตติ ทอมป์สัน
1. ภรรยา	1. J 1701 Stupid Wife (ภรรยาโง่)
2. สามี	2. J 1702 Stupid husband (สามีโง่)
3. พระสงฆ์	3. -
4. พี่เขย	4. -
5. พ่อตา	5. -
6. ชายหนุ่ม	6. -
7. เด็กหญิง	7. -
8. โจร	8. -
9. พระราชาเมืองจัน	9. J 1705.4 Foolish king (พระราชานโง่)
10. เสือ	10. J 1706.1 Tiger as stupid beast (เสือในฐานะสัตว์ร้ายผู้โง่เขลา)
11. สุนัขจิ้งจอก	11. } J 1706 Stupid animals (สัตว์โง่)
12. หมี	12. }
13. ช้าง	13. }

ตัวละครผู้เฒ่าในนิทานพื้นบ้านเขมร	ข้อมูลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสติธ ทอมป์สัน
14. นกกระจอก	14.
15. นกกระจาบ	15.
16. ไก่	16.
17. นาก	17.
18. นกออก	18. J 1706 Stupid animals (สัตว์โง่)
19. กระจ่าง	19.
20. จระเข้	20.
21. คางคก	21.
22. พ่อ แม่	22. -
23. ผี	23. -
24. ยักษ์	24. -
25. ชุนนาง	25. -
26. รุกขเทวดา	26. -

จากตารางพบว่า อนุภาคตัวละครผู้เฒ่าในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ ภรรยา สามี พระราชา เสือ และสัตว์ต่าง ๆ ที่เฒ่าแสดงให้เห็นว่าอนุภาคดังกล่าวเป็นลักษณะสากลที่พบเหมือนกันทั่วโลก

อย่างไรก็ตาม แม้ในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรและในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านจะพบอนุภาคสัตว์ผู้เฒ่าเหมือนกัน แต่ในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ชัดเจนกว่า โดยระบุถึงสัตว์ใหญ่อย่าง สุนัขจิ้งจอก หมี ช้าง จระเข้ และนกออก และสัตว์เล็กอย่าง นกกระจอก นกกระจาบ ไก่ นาก กระจ่าง และคางคก ในส่วนของสัตว์ใหญ่ มักแก้ปัญหาสัตว์เล็กดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่ที่น่าสนใจคือ ในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านระบุถึงสุนัขจิ้งจอกว่าเป็นตัวละครสัตว์เจ้าเล่ห์ แต่ในนิทานพื้นบ้านเขมรกลับปรากฏว่าสุนัขจิ้งจอกเป็นสัตว์ที่เฒ่าไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมของสัตว์เล็ก จากการศึกษาของ เดวิด แชนด์เลอร์ (2543, หน้า 160) ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเขมร พบว่า “...ในนิทานพื้นบ้านของกัมพูชามีการกล่าวถึงข้าราชการที่ยุติธรรมไม่มากนัก ข้าราชการโดยทั่วไปมักถูกเปรียบเปรยเป็นเสือจระเข้ หรืออสรพิษร้าย ฝ่ายประชาชนที่ถูกปกครองมักถูกมองว่าเป็นคู่ปรับ” ด้วยภูมิหลังทางสังคมที่แตกต่างกันนี้เอง ตัวละครสัตว์ใหญ่ซึ่งเป็นตัวแทนของข้าราชการที่ไม่ยุติธรรมจึงถูก “เอาคืน” ในนิทาน โดยทำให้กลายเป็นผู้เฒ่าและเสียรู้สัตว์เล็กซึ่งเป็นตัวแทนประชาชน ส่วนสัตว์เล็กที่มีพฤติกรรมเฒ่าเฒ่านั้นมักเสียรู้เล่ห์กลของกระจ่าง แต่บางครั้งก็พบว่ากระจ่างเองก็ถูกหลอกโดยสัตว์ที่เล็กกว่าเช่นกัน องค์กรใดตัวละครผู้เฒ่าที่เป็นสัตว์เล็กก็พบน้อยมากเมื่อเทียบกับกรณีของสัตว์ใหญ่



ฝ่ายตัวละครผู้โง่เขลาที่เป็นมนุษย์ พบตัวละครพระสงฆ์ในนิทานเรื่อง*ครุกับศิษย์* ตามบริบทสังคมราชอาณาจักรกัมพูชามีพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักประจำชาติ² พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดศาสนาจะได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง การวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเพราะถือว่าเป็นบาป สถาบันสงฆ์จึงนับเป็นสิ่ง “ต้องห้าม” ในชีวิตจริง จากกฎเกณฑ์ทางสังคมนี้เองทำให้สมาชิกในสังคมต้องหาวิธีระบายความคับข้องใจออกมาในรูปแบบต่าง ๆ หนึ่งในนั้นคือ การสร้างมุกตลกขึ้นมาล้อเลียน สอดคล้องตามข้อสังเกตที่ ศิราพร รัฐะฐาน ณ ถลาง (2537, หน้า 20) กล่าวไว้ว่า “ยิ่งสังคมเคร่งครัดเรื่องใด เรื่องนั้นมักเป็นเนื้อหาของมุขตลก” ด้วยเหตุนี้ สังคมที่เคร่งครัดเรื่องศาสนาจึงปรากฏตัวละครนักบวชที่แสดงพฤติกรรมโง่เขลาหรือนำขบขันให้เห็นอยู่เสมอ เช่น ในนิทานอินเดีย พบอนุภาคพราหมณ์ผู้โง่เขลา (J 1705.2 Stupid (ignorant) Brahmin) และในนิทานไทยก็พบมุกตลกที่ยั่วล้อพระสงฆ์อยู่มากเช่นกัน

ส่วนตัวละครพี่เขย พ่อตา พ่อแม่ โจร ขุนนาง ฝ้าย ยักษ์ และรุกขเทวดาที่อยู่ในบทบาทผู้โง่เขลานั้น สังเกตได้ว่า ตัวละครกลุ่มนี้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ที่ผู้น้อยต้องยอมสยบหรือเป็นผู้ที่คนทั่วไปเกรงกลัว นิทานจึงเปิดโอกาสให้ผู้ต่อยกว่า “เอาชนะ” ตัวละครกลุ่มนี้ได้บ้างเพื่อเป็นการระบายความคับข้องใจ ฉะนั้น ในนิทานจึงปรากฏเนื้อเรื่องที่พ่อแม่เสียรู้ลูกและขุนนางเสียรู้ประชาชนในเรื่อง*ไอ้เพ้ว* หรือยักษ์ถูกมนุษย์หลอกในเรื่อง*เจ้าบอดกับเจ้าอ้อย* นอกจากนี้อนุภาคฝ้าย ยักษ์ และรุกขเทวดาก็ยังสะท้อนให้เห็นว่า สังคมกัมพูชาเป็นสังคมพุทธที่มีความเชื่อดังเดิมผสมผสานอยู่ด้วย

พฤติกรรมของตัวละครผู้โง่เขลา

พฤติกรรมของตัวละครผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1) พฤติกรรมเสียรู้ผู้อื่น
- 2) พฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผล
- 3) พฤติกรรมที่เกิดจากความเข้าใจผิดเพราะความไม่รู้

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างพฤติกรรมดังกล่าวพอสังเขป

1) พฤติกรรมเสียรู้ผู้อื่นเป็นพฤติกรรมที่พบมากที่สุด สอดคล้องกับพฤติกรรมของตัวละครผู้ฉลาดในหัวข้อข้างต้น เพราะเมื่อฝ่ายหนึ่งใช้ปัญญาเพื่อมุ่งเอาประโยชน์หรือเอาตัวรอด อีกฝ่ายก็ยอมต้องเสียรู้ ผู้ใช้ปัญญานั้น ตัวละครที่มักเป็นฝ่ายเสียรู้ผู้อื่น เช่น สัตว์ใหญ่ สามเณร ภรรยา พระสงฆ์ โจร พ่อตา ยักษ์ ตัวอย่างเรื่อง*กระต่ายเจ้าปัญญา* (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 197-206) เล่าเหตุการณ์ที่กระต่ายเสียรู้กระต่ายว่ากระต่ายถูกจระเข้กลืนลงท้อง จึงหาวิธีเอาตัวรอดโดยร้องขู่ว่าจะดึงไส้ก่อนในท้องจะเข้ามากินให้หมด จะเข้หลงเชื่อจึงรีบอ้าปากให้กระต่ายออกมาจากท้องตน เรื่อง*ไอ้เพ้ว* (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 220-238) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งเล่าเหตุการณ์ที่กองโจรเสียรู้เด็กชายว่า โจร 500 คนโดนเด็กชายหลอกว่ามีวิชาอาคม โจรจึงขอเรียนวิชาด้วย เด็กชายบอกให้โจรลงไปท้องอาคมในน้ำ เมื่อโจรทั้งหมดดำน้ำลงไปพร้อมกัน เด็กชายจึงรีบขโมยทรัพย์สินของโจรหนีไป

2) พฤติกรรมที่ไม่สมเหตุสมผล ตัวละครที่พบว่ามีพฤติกรรมดังกล่าว เช่น เสือ พระสงฆ์ ชายหนุ่ม ภรรยา ตัวอย่างเรื่อง*ครุกับศิษย์* (พุทธศาสนบณัตติย, 2540, หน้า 42-46) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งเล่าถึงพระสงฆ์

² ในหนังสือ*ราชอาณาจักรกัมพูชา* เรียบเรียงโดย รัชดา ธราภาค (2555) ได้ให้ข้อมูลเชิงสถิติเกี่ยวกับการนับถือศาสนาของชาวกัมพูชาว่า นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 3 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 1.7 และศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ร้อยละ 0.7

นำเกลือไปช้อนไว้ในหนองน้ำ ทำให้เกลือละลายหายไปทั้งหมด เรื่อง *เสือ สิง และกระต่าย* (พุทธศาสนนภนุฑิตย, 2540, หน้า 86-90) เล่าถึงพฤติกรรมของเสือที่เลียนแบบวิธีการจับปลาของนกออก

3) พฤติกรรมที่เกิดจากความเข้าใจผิดเพราะความไม่รู้ ตัวละครที่มีพฤติกรรมดังกล่าว เช่น ผี พี่เขย ตัวอย่างเรื่อง *ไต้ป่างนางตี* (พุทธศาสนนภนุฑิตย, 2540, หน้า 270-271) กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผีไม่รู้จักกับ คิดว่า กบคือช้าง เมื่อผีเห็นไต้ป่างจับกบได้ บรรดาผีจึงพากันหวาดกลัวเพราะคิดว่าไต้ป่างเป็นผู้มีพลังกำลังมาก เรื่อง *พี่เขย น้องเขย* (พุทธศาสนนภนุฑิตย, 2540, หน้า 94) พี่เขยผู้ยากจนได้รับเชิญให้ไปกินอาหารที่บ้าน น้องเขยผู้ร่ำรวย พี่เขยกินอาหารที่น้องเขยนำมาต้อนรับไม่เป็นจึงเลียนแบบวิธีการกินอาหารจากน้องเขยแต่ก็เลียนแบบผิดเพราะความไม่รู้ เมื่อเห็นน้องเขยสลักหุ่นเส้นออกมาทางจมูก พี่เขยจึงโวยวายว่าไม่สามารถกินหุ่นเส้นให้ทะลุออกมาทางจมูกได้ และขอไม่กินอาหารของน้องเขยอีก

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร

จากการศึกษาอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาข้างต้น พบความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งในลักษณะ ขัดแย้งและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถจำแนกได้ 5 ลักษณะ คือ

- ลักษณะที่ 1 ความขัดแย้งระหว่างสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็ก
- ลักษณะที่ 2 ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับมนุษย์
- ลักษณะที่ 3 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์
- ลักษณะที่ 4 ความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับสัตว์
- ลักษณะที่ 5 ความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

จากความสัมพันธ์ทั้ง 5 ลักษณะนี้ สามารถวิเคราะห์ให้เห็นความหมายระดับสังคม วัฒนธรรมและ บทบาทของอนุภาคในนิทานที่ศึกษาได้ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ความขัดแย้งระหว่างสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็ก

จากที่กล่าวไปแล้วในการวิเคราะห์อนุภาคตัวละครว่า คนในสังคมจะถูกแทนด้วยสัญลักษณ์สัตว์ สัตว์ใหญ่ที่ปรากฏในนิทานเขมรอย่างเช่น เสือ จระเข้ สุนัขจิ้งจอก เป็นตัวแทนของข้าราชการหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจแต่ใช้อำนาจในทางมิชอบ การปะทะกันระหว่างสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็ก มักสื่อออกมาในลักษณะที่ สัตว์ใหญ่ต้องพ่ายแพ้ปัญญาของสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่มักมีพฤติกรรมที่ตลกขบขันและรู้ไม่เท่าทันสัตว์เล็ก อย่างเช่น ในเรื่อง *เสือแพ่ปัญญาของคางคกและเต่า* ภาพลักษณ์ของเสือถูกนำเสนอว่าเป็นผู้อ่อนด้อยสติปัญญา และกลัวคำขู่ของสัตว์เล็กอย่างไรเหตุผล ทำนองเดียวกับเรื่อง *สุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์ที่มีเล่ห์เหลี่ยมและมีปัญญามาก* กลับถูกสัตว์เล็กอย่างกิ้งฟอยหลอกอย่างน่าขบขัน

การที่นิทานทำให้สัตว์ใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นตัวแทนของความน่าเกรงขามและมีชั้นเชิง มาถูกลดศักดิ์ศรีด้วยพฤติกรรมที่น่าขบขัน และยังคงพ่ายแพ้สัตว์เล็กที่แทบไม่มีพลังกำลัง อย่างเช่น เต่า คางคก และกิ้งฟอย อาจเป็นวิธี “แก้แค้น” ของชาวบ้านเขมรที่ได้รับความอยุติธรรมจากชนชั้นปกครองโดย “ลงโทษ” ข้าราชการหรือผู้มีอำนาจเหล่านั้นผ่านนิทานด้วยการทำให้เป็นตัวตลก หรือเป็นฝ่ายถูกกระทำจากสัตว์เล็ก ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนบ้าง

จึงกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็กที่ปรากฏในนิทานประกอบสุภาษิตเขมร มีบทบาทในการช่วยระบายความคับข้องใจให้คนในสังคม เพราะในชีวิตจริง ชาวบ้านอาจไม่สามารถโต้ตอบ



หรือจัดการกับกลุ่มข้าราชการที่ไม่ยุติธรรมได้ แต่ในโลกของนิทาน ชาวบ้านสามารถนำมูลความจริง (seed of truth) มาเสียดสีล้อเลียนได้ และนิทานยังเป็นช่องทางให้ชาวบ้านได้หัวเราะเยาะ “ผู้มีอำนาจ” ในสังคม นอกจากนี้ การสร้างเรื่องราวให้สัตว์เล็กชนะสัตว์ใหญ่ อาจเป็นวิธีการต่อรองอำนาจโดยแสดงให้เห็นว่า แม้สัตว์เล็กจะมีพลังกำลังน้อยกว่าแต่ก็อาจเอาชนะสัตว์ใหญ่ได้ด้วยปัญญา

ลักษณะที่ 2 ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับมนุษย์

ความขัดแย้งระหว่างสัตว์กับมนุษย์ มักเกิดในลักษณะที่สัตว์ใหญ่จ้องจะเอาเปรียบมนุษย์ หรือมนุษย์มีเมตตาช่วยชีวิตสัตว์ใหญ่ แต่ก็ถูกสัตว์ใหญ่มุ่งทำร้ายในภายหลัง ภาพของสัตว์ใหญ่โดยเฉพาะเสือ จะถูกสื่อออกมาในลักษณะเจ้าเล่ห์ กักขฬะ โหดเหี้ยม และไร้สำนึกในบุญคุณ เช่น ในเรื่อง *ชายรู้ยาแก้พิษงู* (พุทธศาสนบญทิตย, 2540, หน้า 30-31) ตัวละครเสือคิดจะกินชายที่ช่วยชีวิตตนทำให้ชายผู้นั้นต้องไปขอความช่วยเหลือจากกระต่าย การนำเสนอเนื้อเรื่องเช่นนี้เป็นการนำนิทานมาใช้สอนสมาชิกในสังคมไม่ให้ข้องแวะกับคนพาล เพราะคนพาลไม่รู้จักในบุญคุณผู้อื่นและอาจนำภัยมาสู่เราได้

นอกจากนี้ หากนำข้อมูลที่ เดวิด แชนด์เลอร์ (2543, หน้า 160) กล่าวไว้ว่า ในนิทานพื้นบ้านของกัมพูชา ข้าราชการโดยทั่วไปมักถูกเปรียบเปรยเป็นเสือ จระเข้ หรืออสรพิษร้าย มาประกอบการวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสัตว์ใหญ่อาจตีความได้ว่า ในความเป็นจริง ตัวละครมนุษย์หรือชาวบ้านอาจมีส่วนช่วยตอบสนองนโยบายของข้าราชการ ทั้งยังเป็นแหล่งแรงงานและแหล่งผลิตสินค้าให้กับรัฐ แต่ท้ายที่สุด ข้าราชการกลับย้อนมาทำร้ายชาวบ้านด้วยนโยบายทางการเมืองหรือใช้อำนาจเกินขอบเขต ทางออกของความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงจบด้วยการให้กระต่ายเข้ามาช่วยเหลือนชาวบ้าน อย่างไรก็ตามในนิทานยังเป็นการกลับไปใช้วิธี “แก้แค้น” ทางจินตนาการ ซึ่งก็หมายความว่า ความยุติธรรมที่กระต่ายหยิบยื่นให้มนุษย์ตอนท้ายเรื่องนั้นอาจไม่เกิดขึ้นในชีวิตจริง

ลักษณะที่ 3 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้แบ่งออกเป็น 3 กรณี คือ ความขัดแย้งระหว่างคนฉลาดกับคนฉลาด ความขัดแย้งระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ และคนฉลาดกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

ความสัมพันธ์ระหว่างคนฉลาดกับคนฉลาด มักมีลักษณะของการมุ่งเอาเปรียบกันในตอนต้น แต่เมื่อพบว่า คู่กรณีของตนก็มีสติปัญญาทัดเทียมกัน ความสัมพันธ์จึงจบลงด้วยมิตรภาพ ด้วยเหตุผลที่ว่า “จะได้ช่วยกันใช้ปัญญาทำมาหากินต่อไป” แต่การใช้ปัญญาทำมาหากินร่วมกันนั้นก็คือ การร่วมกันใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกเอาผลประโยชน์จากผู้อื่นเช่นเดิม พฤติกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่าสะท้อนให้เห็นการพยายามดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้านเขมร แม้ว่าจะต้องใช้สติปัญญาและกลอุบายเบียดเบียนกันก็ตาม หากศึกษาประวัติศาสตร์จะพบว่า ในอดีต แม้กัมพูชาจะมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ แต่กัมพูชาก็ยังเป็นประเทศที่ยากจนประเทศหนึ่ง ดังที่เดวิด แชนด์เลอร์ (2543, หน้า 152-153) ให้ข้อมูลถึงสภาพเศรษฐกิจกัมพูชาในช่วงประมาณครึ่งศตวรรษก่อนถูกฝรั่งเศสปกครองว่า

โดยมาตรฐานของรัฐอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์ กัมพูชาเป็นประเทศที่ยากจน ไม่มีอัญมณีหรือแร่ธาตุที่มีค่าเหมือนพม่าและลาว และต่างจากไทยตรงที่การผลิตสินค้า การแลกเปลี่ยน และการพาณิชย์ยังด้อยพัฒนา [...] ตลาดภายในก็ล้มล้าง ผลผลิตทางการเกษตรส่วนเกินแทบไม่มี การออมต่ำ และเงินก็ใช้เฉพาะในราชสำนักและในกลุ่มชนกลุ่มน้อย

กัมพูชามีเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ใช้เวลาไปกับการเพาะปลูกข้าว หนาดที่ตีนถ่อครองค่อนข้างเล็ก แม้นในหมู่ข้าราชการชั้นสูง น้อยคนมีที่ดินมากกว่าสองสาม เฮคเตอร์ ผลผลิตต่ำ และระบบชลประทานซึ่งอาจสามารถช่วยเพิ่มผลผลิตบ้างก็แทบไม่มี

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่า ความเป็นอยู่ของชาวเขมรส่วนใหญ่ในอดีตค่อนข้างลำบาก ในสังคมระดับชาวบ้าน จึงพบการเอาวัดเอาเปรียบหรือหลอกกันเองเพื่อความอยู่รอด ในนิทานหลายเรื่องพบว่า บางครั้งความมั่งคั่งของตัวละครก็ไม่ได้เกิดจากความขยันหมั่นเพียร หรือการสู้ชีวิตจนถึงที่สุด แต่เกิดจากการใช้สติปัญญาแกมด้วยเล่ห์กลจนฉวยผลประโยชน์จากผู้อื่น เช่น ในเรื่องอีกาหนึ่งเป็นอีกาสิบ (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 35-39) ไช้ซุจและไช้ซิลได้ทรัพย์สมบัติมากมาย เพราะใช้เล่ห์กลหลอกเอาสมบัติจากลูกหลานของเศรษฐี

ส่วนกรณีความขัดแย้งระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ มีทั้งลักษณะของการเอาวัดเอาเปรียบ การเอาตัวรอด และการหาประโยชน์ส่วนตน เช่น เรื่องมายาสตรี (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 22-26) หญิงสาวหลอกใจเพื่อเอาตัวรอดจากการถูกทำร้าย เรื่องสตรีมายาถอนขิง (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 119-121) ภรรยาหลอกสามีเพื่อตนจะได้มีสัมพันธ์กับชายชู้โดยสะดวก พฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้ช่วยให้เห็นร่องรอยบางอย่างในสังคมได้ เช่น การปรากฏอนุภาคคนฉลาดหลอกเอาอาหารและทรัพย์สินจากคนโง่อยู่บ่อยครั้ง สะท้อนให้เห็นความยากจนของชาวบ้านทำให้ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ส่วนอนุภาคภรรยาฉลาดที่มีชู้ในนิทานหลายเรื่อง ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลจากบันทึกของโจวต้ากวาน หนึ่งในคณะราชทูตจีนที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชอาณาจักรขอมที่นครธม เมื่อ พ.ศ.1839 พบข้อความที่สอดคล้องกับอนุภาคในนิทานว่า "...พวกหญิงพื้นเมืองมีต้นหาจัดนัก คลอดลูกได้วันสองวันก็ร่วมประเวณีกับสามีทันที ถ้าสามีไม่สนองให้สมกับความอยาก ก็จะเป็นเรื่องใหม่เงินถูกทอดทิ้ง³ ถ้าสามีบังเอิญมีกิจการงานยังหนทางไกล เพียงสองสามคืนยังพอทนได้ แต่ถ้าเกินสิบกว่าคืนขึ้นไปแล้ว นางเมียก็จะพูดว่า "ข้าไม่ใช่ผีนี้ จะให้ข้านอนคนเดียวได้อย่างไร" ...แต่ข้าพเจ้าก็เคยได้ยินมาว่าพวกที่รักเดียวใจเดียวก็มีเหมือนกัน" (โจวต้ากวาน, 2557, หน้า 18-19)

นอกจากนี้ กรณีความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น ยักษ์ ผี รุกขเทวดา เนื้อเรื่องมักกำหนดให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์เป็นผู้โง่เขลา ซึ่งเป็นวิธีการขดเขยความปรารถนาทางใจให้มนุษย์ที่ต้องการเอาชนะสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าตน

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งที่ผู้วิจัยพบคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนฉลาดกับคนโง่ ยังมีบทบาทในการระบายความคับข้องใจให้คนในสังคมด้วย สังเกตได้ว่า ตัวละครที่เป็นฝ่ายคนโง่มักเป็นคนที่มีสถานะสูงในสังคมหรือสถานะสูงกว่าตัวละครอีกฝ่าย ในโลกแห่งความเป็นจริง คู่กรณีของตัวละครกลุ่มนี้ไม่สามารถ "ต่อกร" กับคนกลุ่มนี้ได้ จึงมาแสดงออกในนิทานเป็นเชิง "ยั่วล้อ" เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากความขัดแย้งที่เก็บไว้ในใจ ชั่วตรงข้ามระหว่างคนโง่และคนฉลาดที่พบในนิทานประกอบสุภาษิตเขมรมักเป็น พ่อตา (คนโง่) กับลูกเขย (คนฉลาด) พระสงฆ์ (คนโง่) กับศิษย์วัด (คนฉลาด) แม่ (คนโง่) กับลูก (คนฉลาด) พี่เขย (คนโง่) กับน้องเขย (คนฉลาด) เป็นต้น จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ตัวละครคนฉลาด คือผู้ที่มีสถานะทางสังคม

³ โจวต้ากวานอธิบายเพิ่มเติมว่า ใหม่เงิน นั้นแท้จริง เป็นบุคคลในสมัยแผ่นดินฮั่น (ราว พ.ศ.427) เป็นคนยากจนมีอาชีพขายพิน แต่ชอบศึกษาเล่าเรียน เดินไปพาลงอ่านหนังสือไปพลาง ภรรยามีความอับอายขายหน้าจึงทอดทิ้งใหม่เงินไปมีสามีใหม่เป็นชาวนา



ต่ำกว่าหรือเป็นผู้มีน้อยกว่าตัวละครคนโง่ นั่นเอง ไม่ว่าจะลูกเขย ศิษย์วัด ลูก และน้องเขย ต่างก็ถูกกดขี่ หรือมีความขัดแย้งกับกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวละครคนโง่ทั้งสิ้น การกดขี่อาจอยู่ในรูปแบบการใช้งานหนัก การดูต่ำกว่ากล่าว หรือการแสดงอำนาจที่เหนือกว่า เช่น เรื่อง *ครูกับศิษย์* (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 42-46) ศิษย์วัดต้องทำงานหนักเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ ในนิทานจึงมีวิธีระบายความคับข้องใจให้ศิษย์วัด โดยการให้ศิษย์วัดกับพระสงฆ์สลับบทบาทหน้าที่กัน พระสงฆ์ในเรื่องจึงต้องทำงานหนัก เช่น แยกเกลือครึ่งหาบกลับวัดแทนศิษย์ พระสงฆ์ยังแสดงความโง่ที่น่าขบขัน เช่น เอาเกลือไปช้อนในน้ำทำให้เกิดเกลือละลายหมด หรือไม่มุ่งสบงออกไปข้างนอก เพราะเชื่อที่ศิษย์บอกว่าตนมีคาถากำบังกายแก่กล้าแล้ว นอกจากนี้ ยังมีภาพศิษย์วัดทำร้ายร่างกายพระสงฆ์ ในตอนที่พระสงฆ์ใช้ให้ศิษย์วัดตีแมลงวันทีเกาะจุมูกตบน ศิษย์วัดได้ตีจุมูกพระสงฆ์อย่างแรงจนเลือดไหล เนื้อหาในนิทานข้างต้น เป็นทั้งการยั่วล้อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ และ “สร้างความสะใจ” ให้นักลที่อยู่ในสถานะต่ำกว่า โดยทำให้คู่กรณีเกิดความเจ็บปวดทั้งทางกายและใจ การสร้างความสะใจนี้เป็นการตอบสนองของความปรารถนาทางใจที่ผู้น้อยต้องการกระทำต่อผู้ใหญ่เมื่อรู้สึกว่าการตนถูกกดขี่มาก ๆ แต่ไม่สามารถโต้ตอบได้จึงต้องมาสร้างความปรารถนาให้เป็นจริงในนิทาน

ลักษณะที่ 4 ความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับสัตว์

ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้มีอยู่ในรูปแบบการช่วยตัดสินคดี หรือการที่สัตว์เล็กช่วยให้มนุษย์พ้นจากการคุกคามของสัตว์ใหญ่ สัตว์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลมนุษย์มักจะเป็นสัตว์เล็กอย่างกระต่าย กระต่ายในนิทานเขมรเป็นสัตว์ที่เป็นตัวแทนแห่งปัญญาทำนองเดียวกับนกฮูกในนิทานแถบตะวันตก กระต่ายมักเป็นที่พึ่งให้แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเมื่อได้รับความอยุติธรรม หรือถูกคุกคามจากสัตว์ใหญ่เสมอ กระต่ายจะใช้ปัญญาทั้งหลายที่เฉลียวฉลาด และความปลอดภัยทางวาจาเป็นอาวุธในการปกป้องเพื่อนมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ให้รอดจากความอยุติธรรมและอันตรายทั้งปวง เช่น เรื่อง *ชายรู้ยาแก้พิษงู* (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 30-31) กระต่ายช่วยมนุษย์ให้รอดจากการเป็นเหยื่อของเสือก เรื่อง *สุนัขจิ้งจอก* (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 4-6) กระต่ายช่วยบรรดาสัตว์น้ำให้รอดชีวิตจากการคุกคามของสัตว์ใหญ่

จากที่กล่าวไปแล้วว่า สัตว์ใหญ่ในนิทานเขมรนั้นเป็นตัวแทนของข้าราชการที่ไม่มีความยุติธรรม ฉะนั้น กระต่ายผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้าน จึงน่าจะเป็นชาวบ้านด้วยตนเองที่ได้รับการยอมรับนับถือในชุมชนว่าเป็นผู้ฉลาดและมีใจยุติธรรมเที่ยงตรง ซึ่งตรงกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์กัมพูชาที่ระบุว่าหมู่บ้านเกือบทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับภายนอกและกับรัฐอย่างกะปริบกะปรอยและไม่มีมิตร เมื่อมีข้อขัดแย้งในหมู่บ้านหรือระหว่างเพื่อนบ้านจึงมักใช้วิธีประนีประนอมกันมากกว่าการใช้กฎหมาย และจากข้อมูลการปกครองหมู่บ้านกัมพูชาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังแสดงให้เห็นว่า โดยปกติแล้ว หมู่บ้านจะถูกปกครองโดยผู้อาวุโสที่ได้รับการเลือกสรรโดยพื้นฐานของทักษะทางการเกษตร การรู้หนังสือ และความมีใจยุติธรรม (เดวิด แชนด์เลอร์, 2543, หน้า 157) ฉะนั้น ในสายตาของชาวเขมรแล้ว กระต่ายหรือชาวบ้านด้วยตนเองที่เป็นผู้อาวุโสและได้รับการเลือกสรรแล้วจากคนในหมู่บ้าน คือที่พึ่งที่แท้จริงของประชาชนมากกว่าข้าราชการที่มาจากภาครัฐ ซึ่งส่วนหนึ่งมีแต่จ้องจะฉกฉวยผลประโยชน์และเอาตัวเอาเปรียบประชาชน

ลักษณะที่ 5 ความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ความสัมพันธ์ลักษณะนี้พบได้จากความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน พี่น้อง และพระราชากับประชาชน ความเกื้อกูลกันระหว่างเพื่อนพบในเรื่อง *เจ้าศุภร์และเจ้าเสาร์* เนื้อเรื่องสะท้อนว่า แม้ว่าเราจะเป็นคนโง่ แต่หากมีมิตรที่ฉลาดก็สามารถนำพาให้เราพบกับความมั่งคั่งได้ ส่วนความเกื้อกูลกันระหว่างพี่น้องพบในเรื่อง *เด็กกำพร้า* (พุทธศาสนนบถุติตย, 2540, หน้า 274-283) เล่าถึงพี่น้องกำพร้าคู่หนึ่งพี่น้องเป็นคน

เฉลี่ยมวลลาด ความฉลาดของน้องช่วยให้ตนและพี่พ้นจากความลำบากและได้ครองเมืองยักษ์อย่างสุขสบาย หากนำความสัมพันธ์ระหว่างคนโง่และคนฉลาดจากนิทานดังกล่าวมาพิจารณาจะพบว่านิทานเขมรทั้ง 2 เรื่อง ต่างแฝงแง่คิดว่า การมีคนฉลาดอยู่ใกล้ตัวไม่ว่าในฐานะเพื่อนหรือพี่น้องจะนำพาให้ชีวิตเราดีขึ้นได้

นอกจากนี้ ความเกื้อกูลระหว่างพระราชากับประชาชน ในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรสะท้อนให้เห็นว่า พระราชาที่ฉลาดจะเป็นที่พึ่งที่ดีให้กับประชาชน จากบันทึกของโจวต้ากวางกล่าวว่า “คดีพิพาทระหว่างราษฎรนั้น แม้เป็นเรื่องเล็กน้อยก็ต้องกราบบังคมทูลให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบ” (โจวต้ากวาง, 2557, หน้า 27) เห็นได้ว่าในสังคมเขมร พระราชามีความใกล้ชิดกับประชาชน พระราชาจึงควรมีคุณสมบัติเป็น “ผู้ฉลาดที่เที่ยงธรรม” เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งของประชาชน ดังปรากฏในนิทานเรื่อง *สุภาสิตราคา 30 ตำลึง* (พุทธศาสนมณฑล, 2540, หน้า 14-21) เนื้อเรื่องส่วนหนึ่งเล่าถึงพระราชาที่ใช้ความฉลาดออกอุบายตามจับคนร้ายให้ประชาชนที่มาร้องทุกข์ได้สำเร็จ จากนั้นพระองค์ก็ทรงตัดสินคดีด้วยความเป็นธรรม ขณะเดียวกัน ในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรยังแสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่ฉลาดก็สามารถชี้ทางสว่างให้พระราชาได้เช่นกัน ตัวอย่างเรื่อง *สตรีจริง พ่อจริง แม่จริง* (พุทธศาสนมณฑล, 2540, หน้า 207-218) เล่าถึงชายหนุ่มมาจากน ให้คำชี้แนะพระราชาจนทำให้พระราชาได้ภรรยา พ่อตา แม่ยายที่เป็นคนดีพร้อมมาอยู่ร่วมชีวิต

ความสัมพันธ์ระหว่างคนโง่ คนฉลาดในนิทานที่ยกมาสะท้อนให้เห็นการถ่ายทอดคำสอนของคนเขมรที่ให้ความสำคัญกับสติปัญญาว่า การมีคนใกล้ชิด ผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครองที่เฉลียวฉลาด จะนำความผาสุกมาสู่ตนได้ ในทางกลับกัน ก็มีนิทานอีกหลายเรื่องชี้ให้เห็นโทษของการมีคนโง่อยู่ใกล้ตัว เช่น เรื่อง *หญิงชั่วคือตัวทำลาย* (พุทธศาสนมณฑล, 2540, หน้า 239) ชี้ให้เห็นว่าภรรยาที่โง่เขลาและโลกมาก จะขัดขวางลาภของสามี ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ชนชาติเขมรให้ความสำคัญกับสติปัญญาอย่างยิ่ง การเลือกคนที่มีปัญญามาอยู่ใกล้ชิดจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษเขมรพยายามสั่งสอนลูกหลานของตนผ่านนิทานพื้นบ้าน

บทสรุป

จากการเปรียบเทียบอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรกับใน *ดัชนีอนุภาค นิทานพื้นบ้าน* พบว่ามีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างกัน อนุภาคที่เหมือนกันสะท้อนความเป็นสากลของนิทานพื้นบ้านเขมร ส่วนอนุภาคที่ต่างกัน สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมเฉพาะของชนชาติเขมร รวมถึงคำสอน และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงตามประวัติศาสตร์เขมร อันมีลักษณะที่แตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ

เมื่อศึกษาอนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลาในนิทานประกอบสุภาสิตเขมรโดยละเอียดพบว่า ตัวละครเป็นตัวแทนของคนในสังคมเชิงสัญลักษณ์ ตัวละครตัวเล็กเป็นตัวแทนของชาวบ้าน ส่วนตัวละครตัวใหญ่เป็นตัวแทนของกลุ่มข้าราชการหรือผู้มีอิทธิพลในสังคม ในนิทานหลายเรื่อง พฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกเป็นการระบายความคับข้องใจของชาวบ้านที่ถูกกดขี่จากภาครัฐ ฉะนั้น สัตว์เล็กจึงมักแสดงพฤติกรรมฉลาด ในขณะที่สัตว์ใหญ่มักแสดงพฤติกรรมโง่เขลาและเสียรู้สัตว์เล็กอยู่เสมอ นอกจากนี้ อนุภาคในนิทานยังแสดงการยั่วล้อกลุ่มบุคคลที่เป็นที่นับถือในสังคม เช่น พระสงฆ์ แม่ พ่อตา รวมไปถึงยั่วล้อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น ผี รุกขเทวดา เพื่อระบายความคับข้องใจและเพื่อตอบสนองความปรารถนาทางใจให้มนุษย์และบุคคลที่เป็นผู้น้อยในสังคม ท้ายที่สุด อนุภาคผู้ฉลาดและผู้โง่เขลายังมีบทบาทในการสั่งสอน ให้แง่คิดเรื่องสติปัญญาที่สำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและในสังคมได้เป็นอย่างดี



บรรณานุกรม

- เขียน วีระวิทย์. (2543). **กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ใจต๋ากวาน. (2557). **บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). (เฉลิม ยงบุญเกิด, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2558). **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์สัตว์ในวัฒนธรรมเขมร: การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- เดวิด แซนด์เลอร์. (2543). **ประวัติศาสตร์กัมพูชา** (พิมพ์ครั้งที่ 2). (พรรณงาม เถาธรรมสาร สดใส ชันติวรพงศ์ และวงเดือน นาราจักร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พุทธสาสนบัณฑิตย. (2540). **ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9** (ประยูร ทรงศิลป์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- รัชดา ธรรมภาค. (2555). **ราชอาณาจักรกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- ศิริพร ลีตะฐาน ณ ถกลาง. (2537). “บทบาทหน้าที่และความสำคัญของคติชนในสังคมไทย” ใน **ท้องถิ่น นิทานและการละเล่น**, หน้า 12-42. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, มติชน.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2557). **ทฤษฎีคติชนวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Thompson, Stith. (1977). *Motif-Index of Folk Literature*. Bloomington and London: Indian University press.